

Prvi popolni faksimile Trubarjevih Katekizma in Abecednika iz 1550 in Abecednika iz 1555

Konec leta 2000 je pri založbi Slovenska knjiga kot deseti zvezek v zbirki Monumenta slovenica v počastitev 450-letnice izida prve slovenske knjige izšel popolni faksimile Katekizma in Abecedarija iz leta 1550 ter Abecedarija iz leta 1555 — v eni knjigi, kakor se ti trije unikatni tiski, vezani v eno knjigo, nahajajo v dunajski nacionalni knjižnici (pod signaturo 18.Z.44, kar pomeni, kot navaja v spremnem komentarju Martin Žnideršič, da je bila svojčas »shranjena v knjižnični razkošni dvorani (Prunksaal), v 18. omari, na polici Z kot 44. zaporedna knjiga«).

Vse tri unikatne Trubarjeve knjige so izdane kot popolni faksimile, v kartonasti ščitni škatli pa se ob faksimilu nahajata tudi obširen literarnozgodovinski in bibliotekarski komentar Matjaža Kmecla in Martina Žnideršiča.

Matjaž Kmecl se v svojem delu komentarja, ki ga je naslovil *Prve slovenske knjige*, uvodoma pomudi ob vprašanju, ki se je raziskovalcem slovenskega protestantizma postavljalo neprestano, in sicer, ali ni Trubar s svojim početjem morebiti speljeval vseh prizadevanj na mlin germanizatorskim težnjam. Kmecl, kot mnogi drugi raziskovalci, to zanika in označi Trubarjeva prizadevanja le kot »slovenizacijsko prilagoditev« nemških reformacijskih teženj.

V nadaljevanju Kmecl, opirajoč se na svoje védenje in ugotovitve drugih, ki so se ukvarjali s protestantizmom (Kidrič, Rupel, Javoršek, Humar in Rajhman, Koruza, Pogačnik, Žigon, Paternu, Grdina, Rotar in Berčič), osvetljuje nekatera zanimiva, do danes aktualna vprašanja, povezana s prvimi slovenskimi knjigami.

V poglavju *Literarna oziroma slovstvena zgodovina* opisuje okoliščine, ki so privedle do priprave in tiskanja Katekizma in Abecednika, opomni na staro nejasnost v zvezi z letom izida (1550 ali 1551) ter na pesmariški, molitveniški in pridizni značaj katekizma. V poglavju *Slovenščina v prvih Trubarjevih knjigah* se pomudi ob Trubarjevem lastnem pričevanju o izboru jezika za prva priročnika: »Sem /Trubar, op. P. S./ ostal kar pri kmečkem slovenskem jeziku, kakor se govori na Raščici, kjer sem se rodil«. Tez o tem, ali je Trubar zares uporabil govor svojega rojstnega okolja ali ne, je več, Kmecl sam se opredeli za ono, po kateri to drži: »Raškiški govor in slovenščina nasploh naj bi takrat po srečnih jezikovnozgodovinskih okoliščinah še obstajala v predredukcijski obliki /.../. Tako naj bi Trubarjev 'rodni' jezik /.../ laže postal vseslovenščina, skupna jezikovna norma«. V zvezi z jezikom je zanimivo tudi vprašanje izrazja, zlasti teološkega, ki ga v slovenščini v tistem času še ni bilo in ga je moral Trubar tako ali drugače izumiti. *Viri in izvirstvo* je naslednje poglavje, kjer Kmecl potrjuje mnenje, da je Trubar kljub uporabi več priročnikov (Vlačič, Dietrich, Luther, Brenz) »ustvaril celoto, ki je bolj ali manj originalna, njegova«.

V najboljšejnem poglavju »poročila« *O katekizmu in abecedniku na splošno* se Kmecl ustavlja ob socialnih in kulturnih razmerah časa, v katerem so prve slovenske knjige nastale. Izum tiska sredi 15. stoletja je prinesel kot nujno posledico tiskanje abecedarijev, iz katerih so se uporabniki lahko poučili o črkovnih znamenjih itn., ob abecednikih so se naučili oziroma učili branja. Izum tiska je na

Nemškem prinesel tudi poplavo izdaj Svetega pisma (Kmecl navaja, da je bilo do leta 1546 kar 83 izdaj). Izdajanje knjige knjig in širjenje protestantske ideje je šlo takorekoč z roko v roki. Nemoralnost duhovščine, odpustki, vojne, lakota, bolezni in naravne katastrofe pa so pripeljale do mnogih različnih iskanj izhoda iz splošne zbezanosti. Od tod izhaja tudi ideja protestantizma, da je človek opravičen po veri, ki pa je izključno osebna, oziroma, kot zapiše Kmecl: »Naj je torej človek še tako zbezan, zmeraj spet se vrača k neposredni božji besedi, iz nje in ne iz različnih pozemskih početij naj gradi svojo vero« — s tem so pojasnjene tudi številne izdaje svetega pisma in katekizma kot osnovnega verskega priročnika in protestantska prizadevanja za spodbujanje branja svetega pisma in premišljevanja o veri v maternih jezikih. Posledice Trubarjeve odločitve in njene izpeljave, ki jih opisuje oziroma povzema Kmecl v zaključnem poglavju (*Daljnosežnost posledic*), so utemeljitev slovenskega knjižnega jezika, »prvi občutek slovenske naddeželne združenosti«, izoblikovanje nacionalne cerkve kot »naše prve sredotežnosti«, zavest individualnosti.

Avtor drugega dela komentarja je **Martin Žnideršič**. Naslovil ga je *Popolni faksimili prvih slovenskih knjig*. V prvem poglavju, *Značilnosti faksimila*, najprej razloži razliko med reprintom in popolnim faksimilom: »Reprinti nimajo namena nadomeščati izvornika, ampak samo ponuditi njegovo popolno besedilo«, medtem ko mora popolni faksimile »reproducirati današnje stanje izvornika tako natančno, kot je to mogoče s sodobno tiskarsko tehnologijo«, kar pomeni, da mora biti narejen v najmanj štiribarvnem tisku (kakor je bil narejen tudi pričujoči faksimile treh Trubarjevih knjig). V poglavju *Dosedanji reprinti* navede Žnideršič vsa dosedanja ponatiskovanja treh Trubarjevih knjig (Katekizem je bil ponatisnjen 1935, 1970, 1997 in 2000; Abecedarij iz 1555 je bil ponatisnjen leta 1956 in Abecedarij iz 1550 leta 1966) in ugotavlja, da so bili vsi dozdejšnji ponatise reprinti. Pričujoča izdaja je torej prvi pravi faksimile obravnavanih treh Trubarjevih knjig. V poglavju *Izvor izvodov Katekizma in obeh Abecedarijev v NB* Žnideršič ugotavlja provenienco Trubarjevih tiskov, ki so se znašli v nacionalki na Dunaju. Vsaka knjiga, posebej to velja seveda za stare tiske, ki so ohranjeni v zelo majhnem številu izvodov ali so kar unikatni, ima svojo zgodbo: kje in kako je romala od lastnika do lastnika, kdo vse jo je imel v rokah. S pomočjo sodelavcev dunajske nacionalke je Žnideršič prišel do zelo zanimivega sklepa. Ugotovil je namreč, da so bile knjige, ki so vse tri zvezane v eno že prišle na Dunaj, v dvorni knjižnici že pred letom 1575 in da gre verjetno za izvod, ki ga je Trubar poslal kralju Maksimilijanu in s katerim je hotel dokazati neoporečnost nauka, ki ga je oznanjal.

Sledi obširen *Bibliološki opis današnjega stanja Katekizma in dveh Abecedarijev v NB*. Leta 1996 so se začeli dogovori za izdajo faksimila. Žnideršič v tem poglavju zelo natančno opisuje postopek razvezave, ki je bil potreben za izdelavo 155 diapozitivov, a preden so knjigo pofotografirali, jo je bilo potrebno še restavrirati (liste in platnice). Zahtevno delo je torej trajalo več let. V samostojnem poglavju *Tiskarske značilnosti* se Žnideršič natančno posveča še paginaciji, tiskarskim napakam, žigom in pripisom v knjigo, kakovosti tiska.

Pri izdelavi pričujočega faksimila je bilo kljub dobi računalniške in sploh tehnične izpopolnenosti potrebno marsikaj postoriti tudi ročno, če je hotelo priti do popolnega faksimila, pri vezavi, recimo, »so posamezne dvojne liste ročno znesli v pole po 16 strani, jih zašili in vplatničili. Tako se je ohranila tudi značilnost izvornika, ki nima gladko obrezanega knjižnega bloka«. Poročilo Žnideršič zaključuje z zahvalami tako avstrijskim kolegom kot domačim tiskarskim in knjigoveškim strokovnjakom.

Faksimile Trubarjevega Katekizma in Abecednika iz 1550 ter Abecednika iz 1555 je stiskan v dveh variantah, v bibliofilski, ki je vezana v usnje in so izvodi oštevilčeni od 1 do 999, ter v širši javnosti dostopnejši vezavi v umetno usnje.

Tako kot faksimile Dalmatinove Biblije lahko tudi pričujoči faksimile z obema zanimivima, izčrpnima in preglednima komentarjema postane knjiga, po kateri ne bo segal samo ozek krog bibliofilov in strokovnjakov.

Peter Svetina

Filozofska fakulteta v Ljubljani